

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในดินแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะทางภาคเหนือของพม่า ลาว ไทย และบริเวณจีนตอนใต้ จัดเป็นเขตที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ บรรดาชาติพันธุ์ เหล่านี้มีพื้นที่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำและอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงด้วย

มีหลักฐานทางธรณีวิทยาและโบราณคดี ที่ปรากฏร่องรอยเครื่องมือหิน ที่ทำจากหินกรวดแม่น้ำ อยู่ใกล้ชั้นหินในยุคไพลโตซีน (Pleistocene) ตอนต้น หรือการค้นพบภาพเขียนสียาวกว่า 300 เมตร ที่แหล่งโบราณคดีประดูผา จังหวัดลำปาง ภาพเขียนเหล่านี้สะท้อนถึงชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมระหว่างคนกับป่า (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ และวิวรรณ แสงจันทร์, 2545 : 21-24) แม้ว่าการล่าสัตว์และการเก็บอาหารป่ายังเป็นวิธีการที่สำคัญในการหาอาหาร แต่ก็ได้มีการปลูกพืชบางอย่าง และจากการรู้จักปลูกพืชการเกษตรแบบมีการชลประทานน้ำเกิดขึ้นในที่ราบลุ่มในหุบเขา ที่ราบลุ่มของแม่น้ำ และที่ราบลุ่มตามชายฝั่งทะเล ที่มีที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกที่กว้างขวางกว่า อีกทั้งการที่มีน้ำท่วมถึง หรือการที่มีการชักน้ำเข้ามาหล่อเลี้ยงพืชพรรณที่เพาะปลูกได้ในปีหนึ่งๆ นั้น น้ำจะนำบรรดาโคลนตะกอนจากที่อื่นเข้ามาทับถมทำให้เกิดเป็นปุ๋ยธรรมชาติและที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์จึงไม่ต้องมีการโยกย้ายไปหาที่เพาะปลูกใหม่อีก นอกจากนี้ก็ยังเก็บเกี่ยวพืชผลได้มากกว่า เพื่อเลี้ยงคนให้ได้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งมีส่วนเกินที่จะนำไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้ากับชุมชนอื่น ในต่างท้องถิ่นอีกด้วย (ศรีศักร วัลลิโภคม, 2534 : 15) การทดน้ำระบายน้ำในพื้นที่ราบเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในที่ราบ บางสังคมจึงต้องมีการจัดการที่เป็นระบบระเบียบ มีกฎหมายบัญญัติไว้ เช่น กฎหมายมังรายศาสตร์ ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการเหมืองฝาย และกฎหมายพระเจ้าน่านที่เขียนใน พ.ศ.2383 กำหนดให้ในฤดูทำนาให้เจ้าเมือง นายบ้าน รับผิดชอบกำหนดค่าเหมืองฝาย(ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมลานนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2523 : บทคัดย่อ) เป็นต้น

พื้นที่สูงเป็นแหล่งที่มีการเพาะปลูกน้อยอีกทั้งมีน้ำหล่อเลี้ยงไม่เพียงพอ การเพาะปลูกจะทำได้ต้องมีการถางป่า เผาป่า อาศัยเถาถ่านเป็นปุ๋ยธรรมชาติ การเพาะปลูกแบบนี้มักจะผลิตอาหารได้จำนวนน้อย เพราะที่ทำการเพาะปลูกมีไม่มาก อีกทั้งทำได้ไม่สม่ำเสมอ เพราะต่อมาดิน

จะฉีด ขาดปุ๋ย ทำให้ต้องโยกย้ายไปเลือกที่เพาะปลูกอื่น เพราะฉะนั้นนอกจากที่ดินสำหรับการเพาะปลูกเป็นสิ่งที่เลี้ยงคนได้จำนวนน้อยในระดับยังชีพแล้ว ยังทำให้กลุ่มชนหรือชุมชนต้องเคลื่อนย้ายไปตามแหล่งเพาะปลูก สังคมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเช่นนี้จึงมีลักษณะเป็นสังคมแบบชนเผ่า (ศรีศักร วัลลิโภคม, 2534 : 14) ปัจจุบันในเขตภูเขาทางภาคเหนือ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างกันใน 4 รูปแบบ คือ ป่าเมือง ไร่เลื่อนลอย นาขั้นบันไดและไร่มุมนเวียน (พรชัย ปรีชาปัญญา, 2544 : 18) การจัดการป่าของประเทศไทยนั้นมีการแบ่งเขตการจัดการที่มีทั้งป่ารัฐที่จัดการโดยหน่วยงานของราชการ คือกรมป่าไม้ และมีป่าของชุมชนซึ่งเป็นป่าบริเวณรอบที่อยู่อาศัยของชุมชน หรือหมู่บ้าน โดยมีกฎระเบียบและการจัดการตามแบบประเพณี ป่าของรัฐเรียกนับโดยรวมว่าป่าสงวน แต่มีการแบ่งเขตอนุรักษ์หลายแบบจัดเป็นเขตโซนนิ่ง นักวิชาการได้ให้คำอธิบายลักษณะการจัดการและแนวคิดใหม่ของการกระจายอำนาจสู่ชุมชน ในขณะเดียวกันมีความพยายามที่จะเข้าใจระบบการจัดการและการใช้ป่าของท้องถิ่น กลุ่มวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ต่างๆ

อย่างไรก็ตาม เมื่อเริ่มมีบทบาทปฏิบัติการจัดการป่าเป็นป่าสงวน รัฐบาลถือว่ากรมป่าไม้มีหน้าที่อารักขา ค้ำครองและจัดการทรัพยากรป่าไม้ ภายได้แนวคิดที่ว่า การป่าไม้เป็นวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่ง ดังนั้นจึงต้องอาศัยหลักวิชาวิทยาศาสตร์ ในการดำเนินการและไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ของเอกชน ท้องถิ่นหรือชุมชน ประกอบกับระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ภายได้ กลไกการค้าเสรี ที่มุ่งจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาประเทศที่มีเป้าหมายสำคัญคือการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ในช่วง 40 ปีแห่งการพัฒนาของไทย ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายไปมากหรืออยู่ในสภาพทรุดโทรมและในปัจจุบันการปรากฏตัวทางเศรษฐกิจโลกได้ปรับเปลี่ยนการพัฒนาให้กลายเป็นกระบวนการของการขยายตัวทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการจัดการระดับโลกโดยมีตลาดโลก (global marketplace) เป็นกลไกสำคัญ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์; กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2543 : 31, 33)

สถาบันสิ่งแวดล้อมนานาชาติ ต่างมีข้อสรุปเหมือนกันว่าสถานะแวดล้อมทางธรรมชาติของโลกโดยส่วนรวม มีแนวโน้มทรุดโทรมลง ปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลกจึงกลายเป็นเรื่องสำคัญอย่างไรก็ดี นักเศรษฐศาสตร์บางส่วนเห็นว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นไปจนถึงการให้สิทธิและอำนาจแก่ชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง (empowerment) การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติเพื่อคนส่วนใหญ่ ความยุติธรรมทางสังคมและการคุ้มครองทางสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่สำคัญในการนำไปสู่ การพัฒนาแบบยั่งยืนแนวนิเวศ และเป็นเรื่องที่สำคัญเร่งด่วนมากกว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์; กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2543 : 43, 45)

สรุปได้ว่า ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ผ่านมา มีลักษณะที่สำคัญอย่างน้อย ประการคือ

1. สังคมมีความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม รัฐพยายามดำเนินนโยบายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียว
2. เมื่อมีการจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่ได้มีการสนับสนุนให้มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาติพันธุ์ต่างๆ

ปัจจุบันในการอภิปรายเรื่องสิ่งแวดล้อม มี 2 กลุ่ม กำลังต่อสู้กันทางอุดมการณ์และแนวคิด กลุ่มหนึ่งเราเรียกว่าพวกท้องถิ่นนิยม (localist) อีกกลุ่มหนึ่งคือพวกโลกานิยม (globalist) กลุ่มแรกต้องการให้มีการจัดการเพื่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน ภายใต้อุดมการณ์ที่ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของสาธารณะ ซึ่งถือเป็นแนวทางที่ใกล้เคียงกับพื้นฐานทางความคิดแบบ New Moral -Economy คือการเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นของสิทธิในการดำรงชีวิต (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543 : 37) นอกเหนือจากนั้น สิ่งสำคัญคือความสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (ยศ ตันตสมบัติ, 2542 : 6-10) ส่วนกลุ่มที่สองต้องการการจัดการสิ่งแวดล้อมระดับโลกเพื่อรองรับและสนับสนุนการขยายตัวของทุนนิยมโลก ซึ่งการดำเนินการโดยสหรัฐอเมริกา ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ภายใต้อุดมการณ์ที่เรียกว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนเช่นเดียวกัน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์; กาญจนาก แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2543 : 45-46)

รูปแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติปัจจุบันมี 2 แนวทางใหญ่ๆ (Two models to deal with nature) คือแนวทางการจัดการ (Management) โดยองค์กรทางวิทยาศาสตร์หรือหน่วยงานของรัฐโดยใช้วิธีการควบคุม (Objective control) และแนวทางการฟูมฟัก (Nurturing) โดยเป็นการให้ความใส่ใจโดยบุคคล (Personal care) จากกลุ่มชาติพันธุ์

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐในปัจจุบันมีแนวคิดว่าการป่าไม้เป็นวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงต้องใช้วิชาการทางวนศาสตร์ในการควบคุม ในขณะที่แนวทางการฟูมฟัก (Nurturing) จากกลุ่มชาติพันธุ์ รัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนและยังต่อต้านแนวคิด ที่จะใช้ชุมชนที่อยู่ในป่าเป็นผู้รับผิดชอบการรักษาป่า เห็นได้จากกระบวนการ การออกพระราชบัญญัติชุมชนในขณะนี้ และแนวนโยบายการป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งกำหนดเมื่อเร็วๆ นี้ ปรากฏว่าไม่มีนโยบายที่จะให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเขตป่า ได้เป็นผู้ฟูมฟักให้ความเอาใจใส่ดูแลป่าแต่อย่างใด ประชาชนที่อาศัยบนที่สูงในภาคเหนือ มีทั้งชาวไตยวนที่อพยพจากพื้นราบขึ้นไปทำสวนเมี่ยง กลุ่มที่อาศัยมาแต่เดิม เช่น ลัวะ ว้า ละว้า ขมุ ผีตองเหลือง กะเหรี่ยง คนไตกลุ่มต่างๆ รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ จีน - ทิเบต เช่น จีนฮ่อ ม้ง เย้า ลีซูลานู๋ และอาข่า รวมแล้วประมาณ 700,000 คน (พรชัย ปรีชาปัญญา, 2544 : 15)

ในจังหวัดเชียงรายมีชาวเขามากกว่า 30 ชนชาติ เฉพาะชนชาติลีซูอาศัยอยู่มากเป็นอันดับสองรองจากจังหวัดเชียงใหม่ ชาวลีซู มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ จนพัฒนามาเป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ (ทวิช จตุรพฤษ, 2541 : 39; สถาบันวิจัยชาวเขา, 2541 : 130-144)

ความผูกพันระหว่างชาวลีซูกับธรรมชาติ ได้ถูกแสดงออกในวิถีชีวิตประจำวัน เทศกาลประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ในรอบปี โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเกษตรในแต่ละฤดูกาลล้วนแสดงถึงความเคารพในวิถีธรรมชาติได้อย่างสอดคล้อง และกลมกลืนนำไปสู่การพุ่มพัก เอาใจใส่ ปกป้องดูแลทรัพยากรธรรมชาติในฐานะที่เป็นแผ่นดินแม่ (mother earth) หรือแผ่นดินที่เป็นถิ่นเกิด (home lands)

ภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและระบบนิเวศดังกล่าวข้างต้น ทำให้ความเชื่อ พิธีกรรม ภูมิปัญญาตามวิถีธรรมชาติของหลายชาติพันธุ์ได้เลือนหายไปตามกระแสเศรษฐกิจการค้าเสรีและสังคมสมัยใหม่ที่ถาโถมเข้ามาอย่างรุนแรงในทุกพื้นที่ของไทย

จากข้อมูลดังกล่าว ประกอบกับภารกิจที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาสาระหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่น ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาความเชื่อพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่าเฉพาะชาวลีซูว่าเกี่ยวข้องกับวิธีการปฏิบัติเพื่อการดูแลรักษาป่าและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเข้าใจความเชื่อพื้นบ้านของชาวลีซูหมู่บ้านคอยช้างที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชุมชนและธรรมชาติ
2. เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นความเชื่อที่ถูกนำมาปฏิบัติเพื่อเชื่อมโยงกับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันและการใช้ประโยชน์ในการดูแลรักษาป่า

1.3 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งเน้นไปที่การศึกษาเรื่องความเชื่อพื้นบ้านของชาวลีซู ซึ่งความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมของชาวลีซูเรื่องความสัมพันธ์กับธรรมชาติซึ่งจะอธิบายให้เห็นถึงวิถีคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้และการปรับตัวรวมทั้งวิถีปฏิบัติตามความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่น หมู่บ้านชาวลีซู บ้านคอยช้าง แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวและเปลี่ยนผ่านจากเดิมที่เป็นชุมชนหมู่บ้านที่อยู่บนฐานเศรษฐกิจแบบยังชีพเข้าไปสู่การผลิตการเกษตรเพื่อตลาด มีการส่งเสริมและได้รับ

ความช่วยเหลือจากโครงการพัฒนาทางการเกษตร และพัฒนาทางการเมือง เข้าสู่ระบบการเมือง การเลือกตั้งผู้นำท้องถิ่นและการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยมีการสร้างพันธมิตรทางการเมืองกับ กลุ่มหมู่บ้านชาวอาข่าที่ย้ายมาอยู่ในระยะหลัง ในขณะที่เดียวกันได้รับการติดตามตรวจสอบจากหน่วยงานทางความมั่นคงและปราบปรามยาเสพติด โดยมีหน่วยงานและกิจกรรมจากทางราชการเข้ามาใน ชุมชนมาก ชุมชนของชาวลีซูจึงได้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้ผ่านระบบการบริการและการพัฒนาทั้ง ที่อยู่ห่างไกลและมีการคมนาคมที่ลำบากมาก

ชาวลีซูทำการเกษตรโดยการปลูกข้าว พืชไร่ และอาศัยการเก็บสมุนไพรและอาหารจากป่า โดยเฉพาะการเก็บและนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรค และในบางครั้งมีการฆ่าสัตว์ป่าเป็นอาหารในครัวเรือน การศึกษาครั้งนี้ จึงจะเป็นการค้นคว้าให้เข้าใจการดำรงชีพตามวิถีทางของลีซู ที่พึ่งพิงป่าและการ สืบต่อปฏิบัติ พิธีกรรมที่แสดงให้เห็นความเชื่ออันอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์กับป่าและธรรมชาติ ปรัชญาหลักฐานว่าชาวลีซูมีการกำหนดเขตอนุรักษ์ป่า และมีพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อมา พิธีกรรมบาง อย่าง เกี่ยวข้องกับการเลือกพื้นที่ดินเพื่อบุกเบิกสำหรับการเพาะปลูก ที่อาจมีผลทางด้านควบคุม การขยายพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกหรือการสร้างข้อจำกัด หรือโอกาสทางเศรษฐกิจ

พิธีกรรมในรูปแบบต่างๆ อันเป็นพื้นฐานของวิถีคิดและการตีความ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การเข้าใจจักรวาลวิทยาของชาวลีซู เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้เข้าใจในสัญลักษณ์ กระบวนการ และการปฏิบัติตามระบบความเชื่อพื้นบ้าน จึงจำเป็นต้องทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.3.1 กลุ่มชาติพันธุ์ลีซู

1.3.2 สภาพปัจจุบันของป่าไม้

1.3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3.1 กลุ่มชาติพันธุ์ลีซู

Young (1974) ได้จัดแบ่งกลุ่มชาวเขาในประเทศไทยออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วย กันคือ

1) ตระกูลจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan Stock) กลุ่มนี้เป็นชนเผ่าที่อพยพมาจากทาง เหนือลงมาทางใต้ (Southern Migration) ซึ่งกลุ่มนี้แยกออกเป็น 2 สาขา คือ

1.1) LoLo-Nosu อันได้แก่ พวกทิเบต-พม่า (Tibeto-Burma) ซึ่งแยกย่อยออกไปคือ อาข่า (Akha) ลีซู (Lisu) ลาฮู (Lahu) และกะเหรี่ยง (Karen Group)

1.2) Main Chinese เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับจีนมาแต่เดิม ได้แก่ พวกฮ้อ (Haw) เย้า (Yao) และแม้ว (Meo)

2) ตระกูลออสโตรเนเซียน (Austronesian) เป็นพวกที่อพยพจากภาคใต้ของไทย ขึ้นสู่ภาคเหนือ (Northern Migration) ได้แก่ กลุ่มว่า (Wa Group) ซึ่งแยกย่อยออกเป็น ละว้า (Lawa) ถิ่น (Htin) ขมุ (Kha Mu) ผีตองเหลือง (Phi-Tong Luang) และข้าฮ้อ (Kha Haw)

ลีซู (Lisu) จัดอยู่ในตระกูลภาษาจีน - ทิเบต (Sino - Tibetan) ภาษาย่อยทิเบต-พม่า (Tibeto - Burman) สาขาพม่า - โลโล (Lolo - Burmese) มีชื่อเรียกคือ Lissu, Lisaw, Lishaw, Lu - tzu, Lesuo, Li, Lishu, Liso, Leisu, Leshuopa, Loisu, Southern Lisu, Yao - yen, Yaw - yen, Yaw - yin, Yeh - jen, Chung, Cheli, Chedi, Lipa, Lusu, Khae เรียกตนเองว่า ลี - ซฟู (Li - sifu) กลุ่มภาษาเดียวกับลาหู่ (มูเซอ) และอาข่า (อีเก้อ)

ประวัติศาสตร์จีนบันทึกไว้ว่าเดิมลีซูอาศัยอยู่ตามหุบเขาสูงเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ 4,000 เมตร ระหว่างแม่น้ำจินชา (Jinsha River) และแม่น้ำยาลู (Yalu River) เคยอยู่ภายใต้การปกครองของชนเผ่าวูเต็ง (Wudeng) และเถียงถิน (Lianglin) ต่อมาในศตวรรษที่ 15 ถึง 19 ได้อพยพกระจายอยู่ระหว่างแม่น้ำล้านช้าง (Lanchang) และแม่น้ำนุเจียง (Nujiang) หรือที่เรียกว่าแม่น้ำสาละวิน (Salween) ภายใต้การปกครองของจีนราชวงศ์หยวน หมิง และชิง ในปี ค.ศ.1820 ปัจจุบันอาศัยอยู่ทั่วไปในมณฑลเสฉวน มณฑลยูนนานของจีน อีสต์ของอินเดีย เขตรัฐฉาน รัฐคะฉิ่นของพม่า และอพยพเข้ามาทางภาคเหนือของไทย ประมาณปี พ.ศ.2462 ในจีนมีประชากร ลีซูประมาณ 700,00 คน (55 Ethnic Groups - Lisu : on - line) ในพม่ามีประชากรลีซูประมาณ 126,000 คน (Lisu : a language of China : on - line) ส่วนในประเทศไทย ข้อมูลในปี พ.ศ. 2545 มีลีซูอาศัยใน 10 จังหวัด 31 อำเภอ 151 หมู่บ้าน จำนวน 6,264 หลังคาเรือน รวม 36,515 คน แยกเป็นชายจำนวน 11,713 คน หญิงจำนวน 12,049 คน เด็กชายจำนวน 6,374 คน เด็กหญิงจำนวน 6,381 คน เรียงตามลำดับความหนาแน่น คือ เชียงใหม่ เชียงราย ดากแม่ฮ่องสอน เพชรบูรณ์ พะเยา สุโขทัย ลำปาง กำแพงเพชร และแพร่ (กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2545 : ซีดี-รวม)

1.3.2 สภาพปัจจุบันของป่า

จากข้อมูลเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2538 - 2541 ซึ่งได้จากการแปลตีความภาพดาวเทียม (LANDSAT-5) ซึ่งบันทึกภาพในปี พ.ศ.2538 ประกอบกับการตรวจสอบภาคพื้นดินบางจุด และบันทึกภาพในช่วงระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2541 พบว่าเนื้อที่ทั้งหมด 513,115.02 ตารางกิโลเมตร เป็นเนื้อที่ป่าสงวนแห่งชาติ 230,370.39 ตารางกิโลเมตร เป็นเนื้อที่ป่าไม้ จำนวน 129,722 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 25.28 ลดลงจากปี พ.ศ.2538 ซึ่งมีร้อยละ 25.62 หากแยกเป็นรายภาค ภาคเหนือ 17 จังหวัด อันประกอบด้วย เชียงราย พะเยา เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน ลำปาง น่าน แพร่ อุตรดิตถ์ สุโขทัยเพชรบูรณ์ พิษณุโลก

กำแพงเพชร พิจิตร นครสวรรค์ อุทัยธานี และตาก พบว่า ในปี พ.ศ.2541 มีเนื้อที่ป่า 73,057 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 43.06 เฉพาะจังหวัดเชียงราย เหลือพื้นที่ป่า 3,819 ตารางกิโลเมตร จากเนื้อที่ทั้งหมด 11,678.37 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 32.70 ลดลงจากปี พ.ศ. 2536 ซึ่งมีพื้นที่ป่าร้อยละ 33.10

ด้วยเหตุที่เดิมประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้อยู่จำนวนมาก จึงทำให้เกิดความหลากหลายของระบบนิเวศ มีพันธุ์พืชที่ค้นพบแล้วไม่น้อยกว่า 20,000 ชนิด จากจำนวน 248,000 ชนิด และมีพันธุ์สัตว์ถึง 12,000 ชนิด จากจำนวน 1.5 ล้านชนิดที่ศึกษาพบในโลก มีผู้ประมาณการว่ามีสัตว์ทั้งสิ้นถึง 100,000 ชนิด อย่างไรก็ตามทรัพยากรชีวภาพที่ไทยมีอยู่อย่างมากมายประเทศหนึ่งของโลกนั้นกำลังถูกทำลายลงไปเรื่อยๆ อันเป็นผลมาจากการเร่งพัฒนาประเทศ ไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมตามกระแสโลกาภิวัตน์ การตัดไม้ทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบสัมปทานที่ถูกต้อง และการบุกรุกทำลายป่า ตั้งแต่ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้กระทั่งปัจจุบัน ทำให้เราสูญเสียพื้นที่ป่าไม้อย่างมากมายถึงร้อยละ 20 หรือ 63,359.930 ไร่ โดยเฉพาะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนภาคเหนืออันเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างจำนวนประชากร ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และอำนาจภายใต้การเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดปัญหาการเสื่อมโทรมของป่า พื้นที่ทำกินด้อยคุณภาพ และมีการชะล้างพังทลายของหน้าดินสูง ที่ผ่านมารัฐได้แก้ปัญหาโดยอาศัยหลักการและความรู้ทางวนศาสตร์หรือนิเวศวิทยา ในการจัดการพื้นที่ป่า ในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น การจำแนกประเภทของป่า การกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ การขยายขอบเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และการปลูกสร้าง สวนป่า รวมทั้งการอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาแต่โบราณกาล โดยไม่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชน ที่มีความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม (กรมป่าไม้, 2544 : ระบบออนไลน์)

1.3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3.3.1 วัฒนธรรมความเชื่อโดยทั่วไป

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท (2544) ซึ่งตั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหิดล ได้จัดทำรายงานวิจัยเรื่องประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ได้ตั้งข้อสังเกตว่า งานวิจัยเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขา ยังมีหัวข้อที่ควรศึกษาอีกมาก เช่น การศึกษาเรื่องนโยบายทางการเมือง การปกครองของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวกับชาวเขา การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อันมีผลกระทบต่อเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ และการศึกษาด้านวรรณกรรม เช่น นิทาน เรื่องเล่า อันอาจสะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ เป็นต้น ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อความ

เข้าใจเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ อันจะยังประโยชน์ ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างมีส่วนร่วมที่คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม

ป่าและสังคมลีซูมีความสัมพันธ์อยู่ร่วมกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานโดยผ่านกระบวนการตามความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ของชนเผ่าที่มีความเข้าใจ คือการดำรงชีวิตนั้นต้องมีความสมดุล กับธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) ต้องมีการพึ่งพากันอย่างเป็นระบบนั่นเอง จากข้อความดังกล่าว เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ป่าของชนเผ่าลีซูได้ถูกผสมผสานกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชนเผ่าลีซู การอนุรักษ์ไม่ใช่เป็นเพียงเปลือกนอกของความคิดและแนวทางปฏิบัติ แต่การอนุรักษ์ตามความเชื่อของชนเผ่าลีซู คือชีวิตเป็นวิถีปฏิบัติที่เชื่อว่าป่ามีเจ้าของ ไม่ใช่ทรัพยากรของเราโดยจะสังเกตได้จากการทำพิธีขอขมาจากเทพเจ้าในการรบกวนหรือการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการมีสำนึกในธรรมชาติและผู้ครอบครองผืนป่า (สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย, 2541 : 11)

ลีซูเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีเจ้าของ โดยมีเทพเจ้า คือ มีชื่อคำมา และอีคำมา เป็นผู้ครอบครองดูแลรักษา จะต้องมีการทำพิธีขออนุญาตจากเทพเจ้าต่างๆ เช่น เมื่อถึงเวลาทำไร่ ต้องขออนุญาตจากเทพอีคำมา และเมื่อถึงเวลาการล่าสัตว์ก็ต้องขออนุญาตจากเทพอาปาหมู่เป็นต้น ตามความเชื่อของลีซูจะสามารถแบ่งเทพต่างๆ จากใหญ่ไปสู่ระดับเล็กได้ดังต่อไปนี้

1. มะจือสื่อคำ เป็นเทพเจ้าผู้ตัดสินความคิดความชั่ว ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดของบพสวดโดยเฉพาะพิธีกรรมล้างละหวัะ (เรียกขวัญใหญ่)
2. มีชื่อคำมา เป็นเทพเจ้าแห่งลมผู้ครอบครองแผ่นดิน ดูแลรักษาสรรพสิ่งทั้งหลายที่อยู่บนโลก
3. อีคำมา เป็นเทพเจ้าผู้รักษาผืนแผ่นดิน (ดิน-น้ำ-ป่า)
4. อาปาหมู่เป็นเทพผู้ดูแลรักษาชุมชนหรือคนในชุมชนการล่าสัตว์ก็ต้องขออนุญาตจากเทพอาปาหมู่ด้วย
5. สื่อจือสื่อคำ เป็นเทพเจ้าผู้ดูแลรักษาต้นไม้ หากมีการใช้ประโยชน์ต้นไม้จะต้องขอจากเทพองค์นี้ โดยเฉพาะทำพิธีเรียกขวัญตั้งสะพาน และการทำโลงศพ
6. จาถู่สื่อคำ เป็นเทพเจ้าแห่งดิน ในรอบปีหนึ่งๆ ชนเผ่าลีซูจะต้องทำพิธีอย่างน้อย 1 ครั้ง
7. ยื่อคู้งสื่อคำ เป็นเทพเจ้าแห่งน้ำหรือขุนน้ำ หากมีการใช้ประโยชน์จากน้ำจะต้องทำพิธีขอใช้น้ำจากเทพองค์นี้

ชาวลิซุจะจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับผี ซึ่งเป็นพลังเหนือธรรมชาติ ในลักษณะเกื้อกูล ผ่านกระบวนการทางพิธีกรรมอย่างหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อประสพผลสำเร็จในการผลิต การจัดการทรัพยากร และผ่อนคลายความทุกข์ยากเดือดร้อน (ทวิช จตุรพฤกษ์, 2542 : 12)

ชนเผ่าลิซุมีรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ที่สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ๆ ดังนี้

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า โดยเชื่อมโยงกับประเพณีและวัฒนธรรมของชนเผ่า โดยผ่านกระบวนการคิดและปฏิบัติตามความเชื่อในพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต
2. การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า สมัยใหม่ เป็นการฟื้นฟูป่าที่เสื่อมสภาพอันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ระมัดระวังทั้งจากภายนอกชุมชนและภายในชุมชน โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยมีกิจกรรมเน้นที่การปลูกป่าเสริม และการป้องกันไฟป่าเป็นประเด็นหลัก

นอกจากนี้ชนเผ่าลิซุยังมีการจำแนกป่าตามองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชนเผ่า ทั้งด้านนิเวศวิทยา ภูมิศาสตร์ และตามความเชื่อ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ

1. ป่าหวงห้ามตามความเชื่อ สามารถแบ่งย่อยได้ดังนี้

- 1.1 อาญาหวิ้ว ป่าต้นน้ำ
- 1.2 ลาปีะถ่า ป่าบริเวณน้ำซึม
- 1.3 อาญาถูว ป่าบริเวณน้ำผุด
- 1.4 อี้ค้ำมาหลูว ป่าที่ใช้เช่นไหว้อี้ค้ำมอ
- 1.5 อาป่าหมู่ ป่าบริเวณศาลเจ้าแห่งผู้ปกป้องดูแลชุมชน
- 1.6 หลี่ฮี้ ป่าบริเวณของป่าหรือที่ฝังศพ
- 1.7 ฉยะถวิ้ว ป่าสะเดาะเคราะห์

2. ป่าที่จำแนกตามนิเวศวิทยาและภูมิศาสตร์ สามารถแบ่งได้เป็น

- 2.1 จยาหมู่ว เป็นป่าที่มีลักษณะสภาพอากาศหนาวเย็น มีลักษณะเป็นป่าดิบชื้นที่มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้
- 2.2 ลยวมยู่ว เป็นป่าที่อยู่ในเขตร้อน ป่าในแถบนี้จะมีการผลัดใบส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรและใช้สอย

ประเสริฐ ชัยพิภุต (2535) มีการศึกษาที่มีความสำคัญที่อธิบายวัฒนธรรมของลิซุ ได้เสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับชนเผ่าลิซุ 3 เรื่อง คือ

เรื่องหนึ่ง การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา (เผ่าลิซุ) วิจัยเมื่อ พ.ศ.2528 เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการในหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลิซุบ้านปางไม้แดง

(ต้นลุง) ตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาได้ข้อสรุปว่าการพัฒนาภาค
ชีวิตหลักการมีส่วนร่วม โดยการริเริ่มของประชาชนและให้ประชาชนได้มีส่วนช่วยกันบำรุงรักษาแก
ไขสิ่งบกพร่อง จากสิ่งที่ได้คิด และจัดสร้างขึ้นมา ตัวแปรที่สำคัญที่นักพัฒนาจะต้องนำมาพิจารณา
ให้รอบคอบ เพื่อการนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพ อันได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม
โครงสร้างทางสังคม ความเชื่อถือ ทศนคติ จะเป็นสิ่งช่วยให้งานพัฒนาสำเร็จได้ตามจุดมุ่งหมาย

เรื่องที่สอง ข้อห้ามข้อนิยมชาวเขาเผ่าลีซู วิจัย เมื่อ กรกฎาคม 2529 จากการศึกษา พบว่า
ข้อห้ามข้อนิยม อันเป็นผลมาจากความคิด ความเชื่อ ทศนคติ และกรอบจารีตประเพณี อาจเป็นสิ่งที่
ที่เอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่องานด้านการพัฒนา อันเนื่องมาจากการติดต่อกับสัมพันธ์กับสังคม
ภายนอกมากขึ้น ทำให้ข้อห้าม ข้อนิยม ประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัดอาจ
มีลักษณะย่อหย่อนลงไป แต่เอกลักษณ์บางอย่าง เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ การให้ความเคารพ
เชื่อฟังผู้อาวุโส ในแง่สกุลของตนเองยังคงมีอยู่ในสังคมของลีซู

เรื่องที่สาม สื่อประเพณีดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าลีซู ซึ่งศึกษาร่วมกับ ทวิช จตุรพฤษณ์ เมื่อ
2531 จากการศึกษาพบว่า สื่อประเพณีดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าลีซูเป็นเรื่องของการสื่อสาร หรือถ่ายทอด
ข่าวสารต่างๆ ในวิถีชีวิตประจำวันของเขา โดยวิธีการและรูปแบบตามประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกัน
มาจากบรรพบุรุษ เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคล และมีพิธีกรรมตาม
ประเพณีเป็นองค์ประกอบหรือกิจกรรมในการสื่อด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความเชื่อถือ จำเป็น
ต้องมีการประกอบพิธีกรรมทุกครั้ง ซึ่งการสื่อแบบดั้งเดิมตามประเพณีของลีซู ยังคงใช้กันอยู่ใน
ชีวิตประจำวัน หากสิ่งใหม่ที่ถูกนำเข้าไปพัฒนา โดยใช้วิธีการและรูปแบบการสื่อบางอย่างที่
เหมาะสมและสอดคล้องกับสื่อประเพณีดั้งเดิมย่อมเกิดประโยชน์ต่องานพัฒนา

การศึกษาเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านชาวไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอในจังหวัด
ตาก ของอรทัย สายเพ็ญ (2528 : บทคัดย่อ) ศึกษาจากนิทานพื้นบ้าน 109 เรื่อง ผลการเปรียบเทียบ
นิทานพื้นบ้านของชน 2 กลุ่มพบความคล้ายคลึงกันหลายประการ เช่น มนุษย์ประกอบไปด้วย
ทวิภาค โลกถูกควบคุมโดยกฎเกณฑ์ ดังนั้นโลกย่อมเคลื่อนไหวอย่างมีจุดหมายปลายทาง ทฤษฎี
ความรู้ของคนทั้งสองกลุ่มเป็นแบบเหตุผลนิยม ต่างยอมรับว่าปรากฏการณ์จำนวนมากถูกกำหนด
หรือสร้างขึ้นโดยอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือโดยอำนาจไสยศาสตร์ ถึงกระนั้น อำนาจเหล่านี้ ใน
หลายกรณีก็อยู่ภายใต้วิสัยที่มนุษย์จะควบคุมถึง ความรู้ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ ถ่ายทอด
จากบุคคลหนึ่งสู่อีกบุคคลหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างประการหนึ่งที่เน้นความชัดเจนคือ
ชาวไทยพื้นราบมีความเชื่อมั่นหนักในเรื่องกฎแห่งกรรม มากกว่ากฎเกณฑ์แห่งพระเจ้าและภูติผี
ในขณะที่ชาวลาหู่ (กลุ่มชาติพันธุ์สายเดียวกับลีซู) มีความเชื่อพื้นฐานแบบเทวนิยม

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2545 : 285 - 320) ได้กล่าวถึงลือชอโดยสรุปได้ว่า แขนลือชอ ที่เรียกตนเองว่า ลือชอ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของชนชาติ โล-โล อย่างเดียวกับอาข่า และลาหู่ (มุเซอ) มีถิ่นฐานดั้งเดิมทางต้นน้ำสาละวิน ในเขตมณฑลยูนนาน ตอนตะวันตกเฉียงเหนือ หรือทางตะวันออก และตอนเหนือของรัฐกะฉิ่นแห่งสหภาพพม่า ระหว่างเส้นรุ้ง 27 องศา 30' แถบเมืองลิสซา เหนือเมืองยุงซาง มณฑลยูนนาน ท้ายสุดอพยพเข้ามาในไทยจากเมืองเชียงตุง และเมืองปั่นเมื่อ 50 ปีมานี้ ได้เล่าถึงลักษณะการตั้งบ้านเรือน การแต่งกาย การเพาะปลูก การนับถือผี ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

Durrenberger (1989) เสนอสมมุติฐานวิทยา บทบาทของตรรกวิทยาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จิตวิญญาณ ผี ความเชื่อ และตรรกของสิ่งที่อยู่ตรงข้าม (Logic of Palarties) ซึ่งแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมในแต่ละวัน ทั้งในบ้าน และนอกบ้าน (ป่า) เขาได้ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อในผีและวิญญาณของบรรพบุรุษ และสรรพสิ่งในธรรมชาติแวดล้อม มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวลือชอเป็นอย่างมากและอย่างมั่นคง ซึ่งจากการได้สัมผัสชีวิตทำให้ชาวลือชอยังคงดำรงความเป็นอัตลักษณ์ของพวกเขาไว้ได้

ลักขณา คาวรัตน์หงษ์ (2539) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ ถิ่นกำเนิด การกระจายตัว และจำนวนประชากร ลักษณะภูมิประเทศและที่อยู่อาศัย การแต่งกาย ภาษา ครอบครัว ระบบเครือญาติ โดยสร้างสังคม อาชีพ และการทำมาหากิน ลักษณะนิสัย ค่านิยม ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม อาหาร สุขภาพและการรักษาโรค คนตรี เพลง การเดินรำ และกิจกรรมทางการเกษตรในรอบ 1 ปี ของชาวลือชอ

ทวิช จตุวรพฤกษ์ (2538) ได้ทำการศึกษาเรื่อง พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขาชาวกอง : การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลือชอในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้วิเคราะห์พลังของพิธีกรรม เพื่อการปรับตัวทางวัฒนธรรม ในการสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ลือชอในสถานการณ์ที่ชุมชนไร้อำนาจในการจัดการทรัพยากร และปัจเจกบุคคลสูญเสียศักดิ์ศรีความเป็นคนอันเนื่องมาจากการพัฒนาของรัฐที่ต้องการให้ลือชอเข้าสู่ความทันสมัย ผลการศึกษาพบว่า ชาวลือชอได้ใช้ "พิธีกรรม" ปรับโครงสร้างทางความเชื่อ หรือจักรวาลวิทยาที่กำลังสับสนให้คืนสู่ความเป็นระเบียบอีกครั้งหนึ่ง โดยปรับวัฒนธรรมไทยมาอยู่ในบริบทของวัฒนธรรมลือชอ เพื่ออธิบายปัญหาของการพัฒนาด้วยความหมายใหม่ ทำให้เกิดประสบการณ์ใหม่ และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ร่วมได้อย่างครอบคลุมยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ทวิช จตุวรพฤกษ์ (2542) ยังศึกษาเกี่ยวกับ พิษอาหารและยาสมุนไพร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวลือชอ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าชาวลือชอมีการใช้ความหลากหลายทั้งด้านพืชสมุนไพรและอาหารในไร่ข้าว ข้าวโพด และฝิ่น พวกเขามีการเก็บรักษาพันธุ์พืชดังกล่าวเพื่อนำไปใช้ในการ

ผลิตปีต่อไป ชาวลี้ชู่ยังมีการใช้พืชธรรมชาติเพื่อเป็นอาหารและยา ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของลี้ชู่ นอกจากนี้ยังพบการปรับตัว ในระบบการผลิตแบบไร้หมุนเวียนที่มีการย้ายที่ เช่น การปรับไร่ให้เป็นสวนผลไม้ ตามข้อจำกัดทางด้านทรัพยากร การเพิ่มขึ้นของประชากร และการควบคุมการใช้ทรัพยากรของรัฐ

งานศึกษาของซูพินิจ เกษมณี (2539) เสนอว่า ชาวกะเหรี่ยงในเขตลุ่มน้ำแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และลุ่มน้ำแม่หมี จังหวัดลำปาง มีระบบความรู้ในการจัดจำแนกประเภทป่า ที่มีความซับซ้อน ไม่ได้ใช้ลักษณะทางกายภาพ สังคมพืช ชนิดพืชหรือสัตว์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเครื่องชี้วัด การจัดจำแนกป่าของชาวกะเหรี่ยงที่ตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำภาคเหนือทั้งสองจังหวัด ใช้คุณสมบัติทางการใช้ประโยชน์ และหลักประเพณีความเชื่อ เป็นเครื่องมือและเป็นตัวชี้วัดสำคัญ ในการจัดจำแนกประเภทป่า ซึ่งมีระบบอุดมการณ์และความเชื่อสำหรับกำกับควบคุมการจัดจำแนกประเภทป่าทับซ้อนไว้อีกชั้นหนึ่ง เช่น ป่าตะเคโคะ หรือป่าช่องเขา เป็นทางเดินของผี ห้ามตัด และถางเป็นพื้นที่ไร่

จากการศึกษาของสุทธิธิ์ ชูชาติ (2538) ที่ได้ศึกษาแนวคิดความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลำน้ำปิง วัง ยม น่าน และสาขาของแม่น้ำดังกล่าว ซึ่งอยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าชนเผ่ากะเหรี่ยงมีความเชื่อ และระบบคิด ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งระบบความสัมพันธ์จะกำหนดวิธีการปฏิบัติต่อทรัพยากรนั้นๆ และได้มีการอธิบายเกี่ยวกับการล่าสัตว์และข้อห้ามต่างๆ เช่น

1. นกตกปากเหลือง ห้ามล่า ถ้าฆ่าตัวผู้ตาย ตัวเมียจะตายตาม และถ้าฆ่าตัวเมีย ตัวผู้จะตายตามเช่นเดียวกัน การฆ่านกกกเป็นบาปอย่างมาก
2. ชะนีตัวขาวมือดำ ตัวดำมือขาว ห้ามฆ่า ถ้าชะนีพวกนี้ตาย ป่าจะตายหมด
3. นกปีเปอยู่ด้วยกันเป็นฝูง ห้ามฆ่าห้ามยิง
4. นกแขงแขว เป็นนกพูดเก่ง ถ้าฆ่ามันคนนี้จะเกิดสติความในหมู่บ้าน
5. นกขุนทองห้ามฆ่า เพราะเป็นนกไม่กินข้าวเปลือกในไร่นา ตรงกันข้ามกับนกกระจอกฆ่าได้ เพราะรบกวนผลผลิต
6. กิ้งกือ ห้ามฆ่า เชื่อว่าถ้าฆ่าแล้วจะมีหนี้สินไม่หมดเหมือนซากกิ้งกือ
7. กา ห้ามฆ่า จะกลายเป็นคนสกปรก
8. ตู๊กแก ห้ามฆ่า เพราะเชื่อว่าตู๊กแกเปรียบเหมือนผู้ทำนายคืนฟ้าอากาศ
9. เคารพภูของป่า เช่น เมื่อล่าสัตว์ได้ 1 ตัว ต้องนำกลับบ้าน ห้ามล่าอีกต่อไป เพราะดาตีตาเต๊ะต้องการเช่นกัน สัตว์ใหญ่ในเวลา 1 ปี ให้ล่าได้ 1 ตัวต่อ 1 คน ห้ามฝ่าฝืนกฎ เพราะจะเกิดภัยพิบัติต่อตนเองและครอบครัว

มูลนิธิพัฒนาชุมชน และเขตภูเขา (2544) นำเสนอการวิจัยความเชื่อที่กำหนดความสัมพันธ์ และการปฏิบัติต่อสัตว์ป่า เช่น ไก่ป่าและเก้ง เป็นสัตว์ที่ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้หมู่บ้านไฟไหม้ หากมีไก่ป่าหรือเก้ง ผ่านเข้ามาในหมู่บ้าน ก็จะเกิดไฟไหม้ หรือมีเรื่องเดือดร้อนในหมู่บ้าน เพราะไก่ป่า หรือเก้งมีสีแดง ความเชื่อนี้เป็นอุบายว่าควรมีพื้นที่ป่า ให้เก้งหรือไก่ป่าอาศัยอยู่ จะได้ไม่ต้องเดินเข้ามาในหมู่บ้าน ภูเลื่อม เป็นสัตว์ที่มีศีลธรรม ไม่ทำร้ายผู้อื่น มนุษย์คนไหนไปทำร้ายหรือขวางภูเลื่อม จะต้องมือนเป็นไป นอกจากนี้ยังเชื่อว่าภูเลื่อมมีคาถาอาคมวิเศษ ชาวบ้านจะให้ความเคารพ และจะไม่ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของภูเลื่อม ซึ่งจะอาศัยอยู่ในป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน ความเชื่อเรื่องสัตว์เหล่านี้ ทำให้ชาวอีสานมีความเคารพและช่วยกันดูแลรักษาป่า เนื่องจากเชื่อว่าเป็นแหล่งที่อยู่สัตว์ป่าบางชนิดที่มีความศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ หรือเป็นเครื่องเตือนภัยให้แก่ชุมชน

1.3.3.2 การจัดการป่า การใช้ป่า การใช้ทรัพยากร

ชูศักดิ์ วิทยากัด (2543) ได้เสนอแนะแนวทางในการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำไว้ว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในปัญหาการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำ เช่น หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชน ควรละทิ้งอคติ อำนาจ และผลประโยชน์ แล้วมาสร้างระบบจัดการทรัพยากรที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นธรรมทางสังคม และความยุติธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและคำนึงถึงข้อเท็จจริงและบริบทของพื้นที่สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือ มีชนกลุ่มน้อยจำนวนมากอาศัยอยู่ตามป่าเขา กระจัดกระจายอย่างหลากหลายวัฒนธรรม

วิเชียร อันประเสริฐ (2544) รายงานการค้นคว้าเรื่อง ความรู้และการรักษาพยาบาลพื้นบ้านของชาวอีสาน : มิติทางวัฒนธรรมของคนจัดการทรัพยากรชีวภาพ ผลการศึกษา พบว่า

1) กระบวนการของการรักษาพยาบาลพื้นบ้านเกิดขึ้นภายใต้องค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1.1) องค์ความรู้พื้นบ้าน ได้แก่ ความรู้เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ความรู้ในเรื่องพืช ความรู้เรื่องการใช้พืชเพื่อเป็นยา ความรู้เรื่องระบบนิเวศของพืช และความรู้เรื่องระบบคุณค่า กฎเกณฑ์ และอำนาจ

1.2) อาศัยความรู้จากการปฏิบัติจริง

1.3) ต้องได้รับการยอมรับจากชุมชน

2) เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงต้องมีการประยุกต์ความเชื่อเดิมให้สอดคล้องกับยุคสมัยใน 3 ระดับคือ การจัดการ วัฒนธรรม และระดับวิถีคิด ซึ่งแบ่งออกได้ใน 2 ลักษณะคือ การปรับตัวที่ยอมรับ อำนาจของชุมชนและการปรับตัวที่หลุดออกจากอำนาจของชุมชน

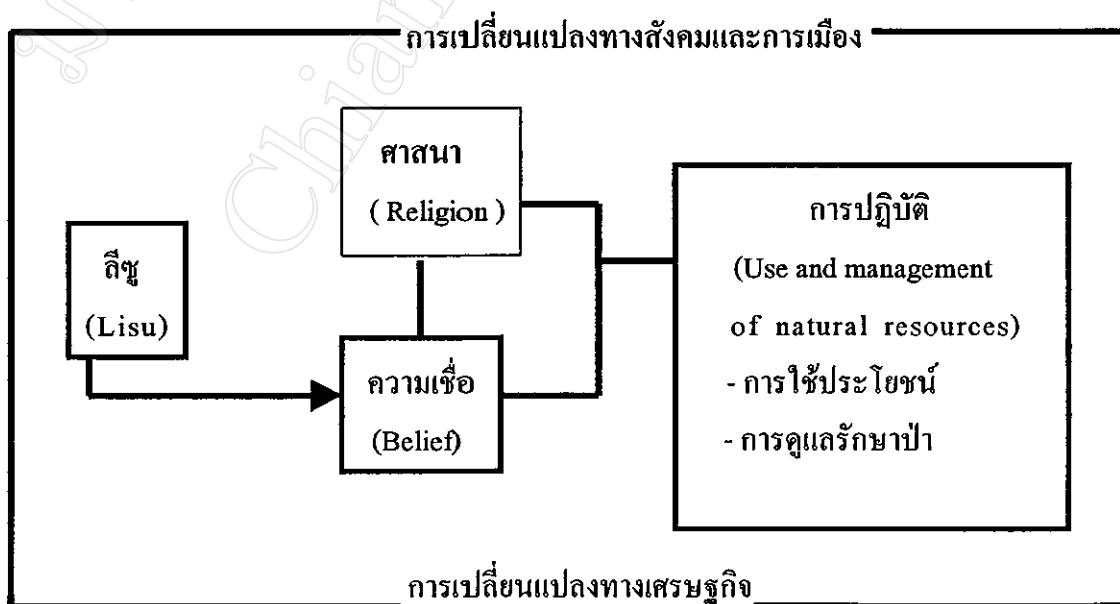
3) การปรับตัวแสดงถึงแนวคิดที่ซับซ้อนในเรื่องความรู้ และสิทธิที่มีได้ดำรงอยู่อย่าง โดดเดี่ยวเช่นเดียวกับการจัดการทรัพยากรชีวภาพที่ไม่อาจแบ่งออกเป็นระบบกรรมสิทธิ์แบบใด แบบหนึ่ง อย่างเช่นอากาศ หากแต่ต้องคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

Hutheasing (1990) ได้นำเสนองานวิจัยเกี่ยวกับชาวลิซูในภาคเหนือของไทย ที่ได้รับผลกระทบจากอำนาจภายนอก หรือปัจจัยภายนอกอื่น ๆ เช่น กลไกตลาด การค้าเสรี ทำให้โครงสร้างของสังคมเปลี่ยนแปลงไป เป็นเหตุให้ต้องสูญเสียอำนาจในการควบคุมทรัพยากร อีกทั้งวิถีการดำเนินชีวิตที่เคยดำเนินไปในโครงสร้างทางสังคมแบบเดิม ในส่วนที่กำหนดบทบาทหน้าที่ของชายและหญิง ได้รับผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วย สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบไปถึงการประกอบพิธีกรรมตามจารีตประเพณีในระดับครัวเรือนและในระดับชุมชนด้วย

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น สามารถสรุปได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีวิถีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ และสัตว์ป่า โดยอาศัยระบบคิด ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการกำกับควบคุมการจัดการทรัพยากรดังกล่าว โดยเป็นวิธีการจัดการที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนและไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้ศึกษาได้ตั้งกรอบแนวคิดของการค้นคว้าไว้ดังนี้ คือความเชื่อของชาวลิซู และการปฏิบัติต่อผี (หนี่) เทพารักษ์ (อีต๋ามา) และพระเจ้า (หู่ซา) ที่แสดงออกในวิถีชีวิตประจำวัน เทศกาล และพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบปี มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการป่า ในประเด็นของการใช้ประโยชน์ และการดูแลรักษาป่า

1.5 นิยามศัพท์

ความเชื่อพื้นบ้าน หมายถึง ระบบคิด การให้คุณค่า และโลกทัศน์ ซึ่งมีการถ่ายทอดผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น ทางประเพณี พิธีกรรม ข้อห้าม กฎระเบียบต่างๆ จนพัฒนาเป็นองค์ความรู้ในการจัดการป่า

ป่า หมายถึง พื้นที่ธรรมชาติบนที่สูง เป็นที่อยู่อาศัยของคน สัตว์ เป็นต้นกำเนิดของแหล่งน้ำ มีความหลากหลายในชนิดของพันธุ์พืช สัตว์และชาติพันธุ์

การจัดการป่า หมายถึง วิธีการปฏิบัติทั้งหมดเกี่ยวกับป่า การปรับตัว การสร้างทางเลือก และการตัดสินใจ เพื่อใช้ประโยชน์จากป่า รวมทั้งการดูแลรักษา ที่เป็นผลมาจากความเชื่อพื้นบ้าน

1.6 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

1.6.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ชุมชนลีซู บ้านคอยช้าง หมู่ที่ 3 ตำบลลาววี

อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

1.6.2 ขอบเขตของเนื้อหาในการศึกษา

ส่วนที่ 1 ศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ส่วนที่ 2 ศึกษาความเชื่อและข้อปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน เทศกาล และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิธีการปฏิบัติเพื่อใช้ประโยชน์จากป่าและการดูแลรักษาป่า

1.6.3 ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

- 1) กลุ่มผู้นำหมู่บ้านที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน
- 2) ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโส และบุคคลที่เป็นผู้นำทางวัฒนธรรมและ

พิธีกรรม

- 3) กลุ่มประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ในประเด็นที่ผู้

ศึกษาต้องการข้อมูล

1.7 ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในแบบกรณีศึกษาที่มุ่งความเข้าใจวิถีชีวิตและความเชื่อซึ่งเป็นการเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเป็นการศึกษารายกรณี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.7.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

1.7.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้ศึกษาก็รวบรวมข้อมูลโดยตรงจากประชากรและพื้นที่ที่ศึกษา โดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

1) การสำรวจพื้นที่การศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาจะทำการสำรวจพื้นที่ชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) กับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์หลัก เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้อาวุโส โดยการสัมภาษณ์เป็นการพูดคุยกันในบรรยากาศเป็นกันเอง ไม่เป็นทางการและไม่มีลำดับของข้อกำหนด ผู้ศึกษาใช้วิธีนี้ค้นหาข้อมูลทางวัฒนธรรมความเชื่อ ทำที่ ระบบคิด ทักษะคติ และการให้ความหมายของบุคคล โดยกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ดังนี้ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ข้อมูลพื้นฐานทางสังคม ระบบผลิต ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการป่า การใช้ประโยชน์จากป่า ข้อห้ามต่างๆ

1.7.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยการศึกษาจากเอกสารต่างๆ ดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนลี้ซู่ และข้อมูลที่สามารถเชื่อมโยงกับความเชื่อพื้นบ้านกับการจัดการป่า เช่น แผนที่ตั้งหมู่บ้าน แผนที่ป่าไม้

2) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน และข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน

3) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่นๆ จากองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น ศูนย์ประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชาวเขาภูเขา (สอช.) มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา (พชก.) สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวเขาในประเทศไทย เป็นต้น

1.7.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษามีวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสร้างคำถามขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ โดยอาศัยกรอบแนวคิดหลักการและทฤษฎีที่ได้ทบทวนมาเป็นพื้นฐานลักษณะคำถามจะมีความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์ โดยคำถามได้ครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาที่ศึกษา ได้แก่

1) บริบทชุมชน ได้แก่ ประวัติการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ระบบสาธารณสุข โภค สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2) ความเชื่อพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับการจัดการป่า ได้แก่ ความเชื่อต่างๆ ข้อห้าม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิธีการปฏิบัติเพื่อใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาป่า

1.7.3 การตรวจสอบข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม จะนำมาวิเคราะห์ จากองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ บุคคล กิจกรรม และเวลา เพื่อดูความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูล เพราะเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นต่อกระบวนการสืบทอดความคิด

1.8 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้ จะนำมาตีความเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยวิเคราะห์ให้เห็นถึงภาพรวมของความเชื่อพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับการจัดการป่า การวิเคราะห์ดังกล่าวจะวิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ (Content analysis) และการตีความจากมุมมองของผู้ศึกษา แล้วนำมาเขียนเป็นรายงานเชิงพรรณนา

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

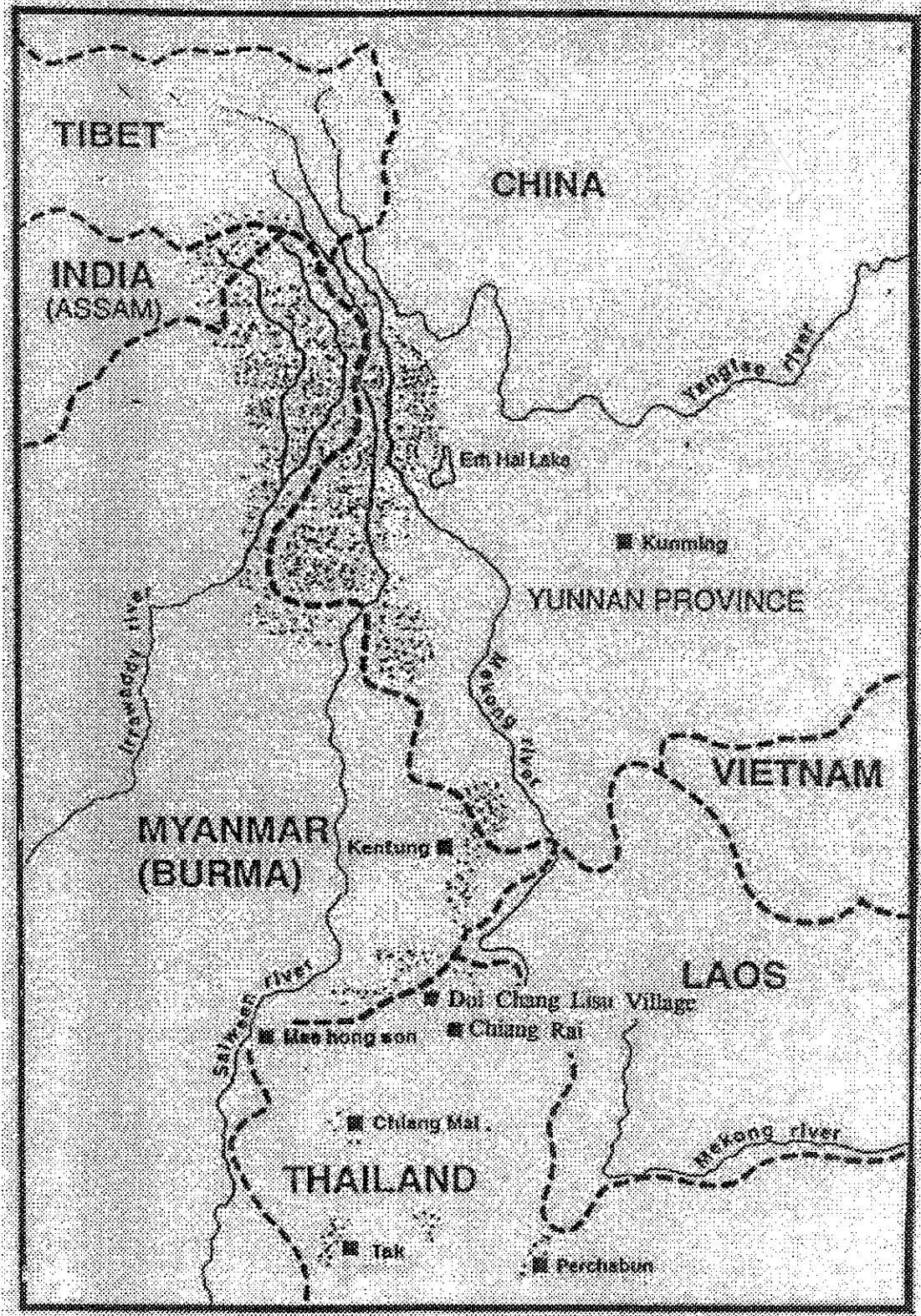
1.9.1 ทำให้เกิดความเข้าใจ และความตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในมิติทางวัฒนธรรม

1.9.2 ทำให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำสาระหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

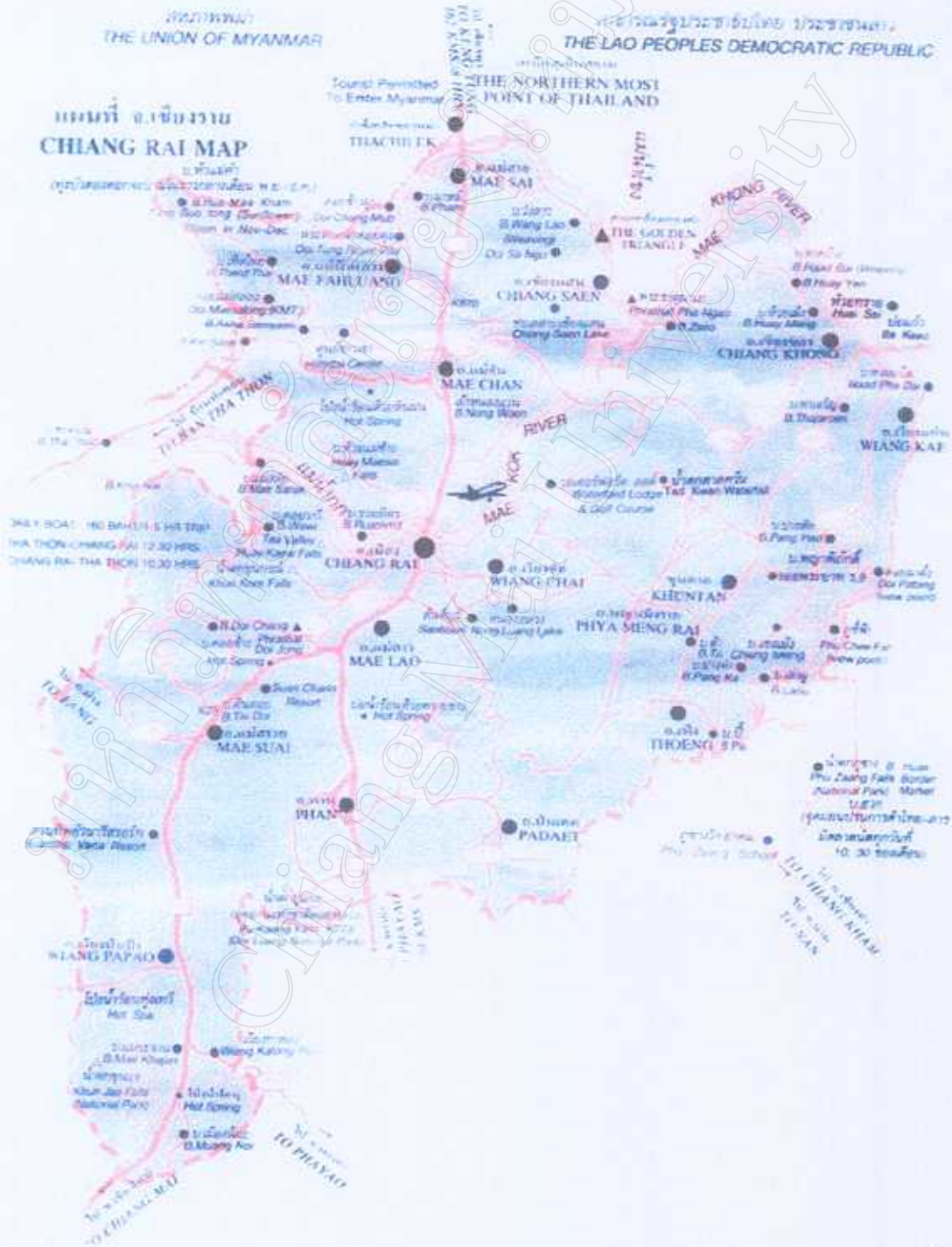

ภาพที่ 1 ผู้หญิงศึกษาชุดแต่งกายและเครื่องประดับอันสวยงามในวงเต้นรำช่วงเทศกาลปีใหม่

แผนที่ 1 แผนที่แสดงถิ่นฐานและเส้นทางการกระจายตัวของชาวลีซู

แผนที่ 2 แผนที่จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3 แผนที่เส้นทางไปสถานีทดลองเกษตรที่สูงวาวี

แผนที่ 4 หมู่บ้านดอยช้าง

